

Anna Sallés: "Amb la consolidació de Stalin reapareixia el nacionalisme gran rus"

T eltemps.cat/article/2405/anna-salles-amb-la-consolidacio-de-stalin-reapareixia-el-nacionalisme-gran-rus

Quan l'octubre de 1917 els bolxevics prenen el poder a Rússia, sembla que arreu hi ha consciència que es tracta de la primera revolució proletària que triomfa al món...

—En els primers instants de la Revolució d'Octubre ni a Rússia ni entre les potències europees va haver-hi massa consciència del significat de la presa del poder per part dels bolxevics. Hi havia hagut tants aldarulls, manifestacions, vagues i intents insurreccionals des de febrer, que per a molts es feia difícil calibrar la transcendència del que estava passant. De fet, l'ocupació del Palau d'Hivern i dels llocs neuràlgics de Petrograd es va fer amb relativa poca violència. Hi ha relats de testimonis que expliquen que aquella nit del 24 al 25 d'octubre els teatres i els restaurants funcionaven amb certa normalitat. Més difícil va ser, és cert, el triomf bolxevic en ciutats com Moscou o Bakú. Però quan el Sovnarkom va aprovar els anomenats quatre grans decrets (Sobre la pau, Sobre la terra, Sobre el control obrer i Sobre les nacionalitats) i un conjunt d'altres mesures (com el no reconeixement del deute exterior), llavors sí que, per part de diversos sectors de la societat russa i dels països en guerra, van prendre consciència que el món està davant d'un fet de dimensions extraordinàries.

—Quina transcendència immediata creu que va tenir la revolució per a la societat russa?

—Per a les classes populars va significar la resposta a unes demandes que no havien estat satisfetes des de la Revolució de Febrer, malgrat que els socialistes moderats (Partit Socialista Revolucionari —esserites— i menxevics) haguessin format part de diversos governs de coalició. Aquestes demandes eren, bàsicament, la retirada de la guerra, la

reforma agrària, la millora salarial i de les condicions de treball del proletariat, demandes expressades a través de soviets d'obrers i soldats, de comitès de fàbrica, etc. Per a les classes hegemòniques (burguesia, noblesa), la pèrdua dels privilegis econòmics, polítics i socials va ser un fet traumàtic, al qual van respondre, ja l'endemà mateix d'octubre, amb la guerra civil. A partir de juny de 1918, la guerra civil es va generalitzar quan esserites i menxevics s'hi van incorporar.

—Sembla que la presa del poder pels bolxevics no va provocar grans canvis econòmics des del punt de vista socialista... I que no va ser fins a la guerra civil que es va instaurar el “comunisme de guerra”. I posteriorment, el 1921, s'aprova la NEP, la Nova Política Econòmica

—Des del punt de vista social la mesura més important va ser el Decret sobre la terra, que va implicar l'expropiació i nacionalització de totes les terres de la noblesa, la monarquia i l'Església; no, en canvi, la dels kulaks (la burgesia agrària), perquè aquest era el sector realment productiu de l'agricultura. La terra va passar a les mans efectives dels soviets rurals o de la comuna agrària (obstxina o mir), que en feia la redistribució d'acord amb les necessitats dels membres que la integraven. No era la col·lectivització. Era l'aplicació del programa que havia defensat històricament el Partit Socialista Revolucionari. Això explica que en un primer moment anarquistes i esserites d'esquerra s'alineessin al costat dels bolxevics i que la immensa majoria dels camperols estiguessin al costat de la revolució. Com diu l'historiador Teodor Shanin, durant els primers mesos després de la Revolució d'Octubre, es pot parlar d'una autèntica lluna de mel entre els bolxevics i els camperols. Però, en termes de racionalitat econòmica, la compartimentació de la propietat va portar a una evident pèrdua de rendibilitat econòmica. A mesura que la guerra civil anava agafant més envergadura i que la contrarevolució —diversa i heterogènia— s'anava generalitzant —en part, gràcies al suport de les potències estrangeres un cop acabada la I Guerra Mundial, a finals de 1918— els bolxevics es van veure en la necessitat d'implantar una sèrie de "mesures polítiques, militars i econòmiques excepcionals ateses unes circumstàncies excepcionals". Les més importants d'aquestes mesures són, en el terreny polític, la desaparició de totes les llibertats (expressió, reunió, associació, il·legalització de partits polítics) i la reimplantació de la pena de mort. En el terreny policíac, la creació de la txeca, que va tenir un paper fonamental en l'aplicació del terror roig i el comunisme de guerra. En el terreny militar, la creació de l'Exèrcit Roig, que, dirigit per Trotski, quan acaba la guerra està constituït per més de 5.000.000 d'homes (entre soldats dels diversos fronts, reservistes, treballadors de les indústries de guerra, etc.). Però les mesures més importants van ser les que coneixem amb el nom de comunisme de guerra, que impliquen la nacionalització de la majoria d'empreses, el decret de treball obligatori i universal, el racionament i la distribució gratuïta dels aliments i la mesura més impopular de totes: les requisites als camperols, que tenien la finalitat d'assegurar l'alimentació dels obrers a les ciutats i dels soldats al front. Primer van afectar els pagesos rics, però, a mesura que la guerra es generalitzava, es van anar imposant al conjunt de la pagesia. La lluna de mel llavors es va trencar, fins al punt que, a partir de finals de 1920, es produeixen autèntiques insurreccions pageses contra els bolxevics. Aquest conjunt de mesures van permetre als bolxevics guanyar la guerra, però van deixar el país arruïnat. I van provocar la repulsa de la majoria dels camperols i també d'una bona part dels obrers i soldats (Kronstadt és tot un símbol del descontentament). La necessitat de superar el desastre econòmic i de

recuperar la pau social i el suport de les classes populars van obligar els bolxevics a rectificar en el camp de l'economia. El X Congrés, celebrat el març de 1921, va aprovar la NEP, però no va fer marxa enrere respecte als drets i les llibertats individuals i col·lectives, va conservar el monopoli del poder polític, que es va mantenir fins a la desaparició de l'URSS el 1991. La NEP va ser una etapa d'economia mixta, en què van coexistir l'economia de mercat amb l'economia en mans estatals, que va seguir controlant la banca, la gran indústria i el comerç exterior. Una etapa que Lenin considerava de transició, de durada imprecisa del capitalisme en el socialisme, en un país en què coincidien l'agricultura agrària tradicional, la petita producció mercantil, el capitalisme privat, el capitalisme d'Estat i el socialisme.

—Com valoraria la política econòmica que van dur a terme els bolxevics durant els primers anys?

—La historiografia liberal antibolxevic sosté que el conjunt de mesures adoptades per Lenin a partir de 1918 formaven part ja de l'ideari i dels objectius que pretenia imposar des de primera hora. Jo considero que és més correcte afirmar que les circumstàncies —la guerra civil i el fracàs de la revolució a Alemanya i a la resta d'Europa— van portar a la implantació del comunisme de guerra, que poc tenia a veure amb el que els bolxevics havien aprovat l'octubre. El comunisme de guerra va salvar la revolució però va arruïnar el país. D'altra banda, estic d'acord amb les tesis que sostenen que el manteniment de la restricció de les llibertats polítiques, el 1921, va ser més un símptoma de debilitat que de fortlesa dels bolxevics. No només l'Estat, el partit també estava exhaust .

—El 1922 s'instaura definitivament l'URSS. Creu que representa una solució per al problema de les nacionalitats i que s'aconsegueix posar fi al nacionalisme “gran rus”? L'URSS fou una “unió lliure de pobles lliures”?

—El teòric de la qüestió nacional va ser Stalin , a qui Lenin havia encarregat el 1912 escriure un text sobre aquest tema. Marxisme i qüestió nacional va ser durant molts anys el *catecisme* del moviment comunista internacional: la nació quedava definida com una comunitat històrica i estable, determinada per una llengua, un territori, unes relacions econòmiques i una estructura psicològica. Després d'octubre, Stalin va ser comissari del poble per a les nacionalitats (*Narkomnats*). La primera constitució soviètica (1918) reconeixia el dret a l'autodeterminació i a la igualtat de tots els ciutadans de l'Estat. Era una posició molt allunyada de l'assimilisme rus tradicional. Quan acaba la guerra civil, l'Estat soviètic territorialment és en gran part una herència del passat imperial i políticament una entitat original, que pretén crear una nova cultura: l'*homo sovieticus*. Entre 1918 i 1922 s'hi van federar Ucraïna, Bielorrússia, la Rússia europea, Sibèria, l'Àsia Central i Transcaucàsia. Havia perdut Finlàndia, els Estats Bàltics i Polònia. El 1922 l'URSS naixia oficialment i, dos anys més tard, aprovava una nova constitució: els seus habitants eren membres d'una comunitat nacional i ciutadans soviètics. També el 1924 desapareixia el *Narkomnats*: segons Stalin, el partit havia aconseguit superar el nacionalisme per la via de la solidaritat socialista i el respecte a les minories nacionals. Les distintes repúbliques eren tan lliures com el conjunt dels seus ciutadans. L'Estat soviètic va ser molt menys assimilista que l'autocràcia tsarista i va proporcionar una infraestructura estable per a les relacions entre les diverses nacionalitats. De tota manera, a mesura que es consolidava el poder estalinista, van anar reapareixent trets de nacionalisme gran rus.

—Certament els soviets representaven la “democràcia obrera”?

—Els soviets, una forma de democràcia popular directa, es formen immediatament després de la caiguda de la monarquia dels Romanov i són un contrapoder al Govern Provisional. D'aquí que es parli de la dualitat de poders: els soviets no governen, però sí que tenen un important control sobre al Govern Provisional i exigeixen no sols drets polítics sinó canvis socials i econòmics. En la mesura que les seves exigències no obtenien resposta anava creixent la seva oposició a un govern entestat a ajornar canvis més substancials per quan acabés la guerra. I mentre el divorci entre govern i soviets anava fent-se cada cop més gran al llarg de l'estiu de 1917, anava creixent en paral·lel la connexió entre aquests i els bolxevics. És el que Carr anomena el procés de bolxevització de la classe obrera. Fins a mitjan 1918, els soviets van viure una real autonomia. A partir de llavors i en el transcurs de la guerra civil, van anar perdent autonomia i contingut democràtic, tant per la militarització de la vida política com per la desaparició de les llibertats. A partir de la NEP van acabar esdevenint mers òrgans administratius i burocràtics.

—Passant al terreny social, la revolució va aconseguir posar fi a les enormes divisions socials existents a Rússia en l'etapa prerevolucionària, sobretot tenint en compte que la societat russa era una societat eminentment camperola?

— La Revolució d'Octubre va donar pas a una societat molt més igualitària que la societat tsarista, en la mesura que va permetre l'accés a la terra a milions de camperols i que, almenys en els primers moments, va escoltar la veu dels soviets. Però la guerra civil va distorsionar aquest igualitarisme, encara que l'esquerra bolxevic durament criticada per Lenin considerés que el comunisme de guerra i les altres mesures econòmiques eren el primer pas cap al comunisme. Amb la NEP i la implantació d'una economia mixta —de mercat i socialista— el fals anivellament va desaparèixer i va provocar el creixement d'antics sectors socials, la burgesia agrària (kulaks) o el naixement d'una nova burgesia urbana, lligada a la indústria o al comerç (els *nepmen*).

—Quins considera que van ser els èxits culturals més importants de la revolució?

—El debat cultural va ser molt intens i molt ric durant la guerra civil i la NEP, tant entre militants bolxevics com entre els anomenats companys de viatge o els antics militants dels il·legalitzats partits socialistes. Una gran plèiade d'intel·lectuals, artistes, arquitectes va debatre sobre com crear un home nou per a una societat nova. Ja Lenin s'havia adonat al final de la seva vida que tenir el poder polític era insuficient per transformar en sentit socialista la societat si no es modificaven les pautes de conducta cultural. El que caracteritza aquests anys es l'experimentació, la voluntat de posar fi a la tradició i la necessitat de fer arribar la nova cultura al poble. Els avantguardistes apostaven per la ruptura, per la innovació formal, per trobar formes d'arribar al poble amb un llenguatge assequible però no renyit amb un alt nivell de qualitat. D'aquí la importància del *music-hall*, del cinema, del teatre. A partir de 1929, Stalin va acabar imposant el dirigisme. El debat s'havia acabat.

—Finalment, la societat russa anterior a la revolució era, evidentment, una societat patriarcal, com no podia ser altrament. Quin paper creu que va desenvolupar la revolució a fi de transformar radicalment el paper de les dones en la societat russa?

—Alexandra Kollontai va ser, tant des del punt de vista teòric com polític, la més important feminista russa. Defensava que, per construir el socialisme des de baix, calia que la transformació cultural (sobretot la família i l'emancipació sexual i marital) precedís la transformació social i econòmica. Com a comissària del poble de benestar social del Sovnarkom va impulsar importants reformes legislatives. Entre més, la jornada de vuit hores, la seguretat social, la igualtat salarial entre homes i dones, la prohibició del treball infantil, la prohibició de la prostitució, el dret a l'avortament, el permís de dos mesos per maternitat, la no discriminació dels fills il·legítims, la creació de bugaderies i menjadors comunitaris i de guarderies. Però va trobar poc suport entre els seus companys masculins. I, quan la guerra civil va acabar, va poder constatar que s'anava imposant una nova moral restrictiva i, amb ella, el retorn de les dones a la llar i a la desigualtat entre homes i dones. En definitiva, el retorn a la societat patriarcal. Com a membre del corrent Oposició Obrera va perdre tot poder polític a partir de 1921. El 1923 va ser nomenada ambaixadora de l'URSS a Suècia, un mer càrrec honorífic.